

MIJN LERAAR
VERTELDE EENS

JAAP TOORENAAR BIJ UITGEVERIJ THOMAS RAP

Mijn moeder zei altijd

Mijn vader zei altijd

JAAP TOORENAAR

Mijn leraar
vertelde eens

*Onvergetelijke verhalen
uit onze schooltijd*

2021 THOMAS RAP

Copyright © 2021 Jaap Toorenaar en de afzonderlijke auteurs

Omslagontwerp Stefan Rijsmus, Studio Nul

Illustraties Roland Sillem

Vormgeving binnenwerk Aard Bakker

Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 004 0798 5

NUR 320

thomasrap.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoud

Inleiding	7
De verhalen	15
Schoolgedichten	
Erik van Os	18
Marjolein Kool	41
Willem Wilmink	61
Jac. van Hattum	81
Cees Buddingh'	111
Jules de Corte	115
Jan Eijkelboom	137
Tom van Deel	159
Het onderwijs in enkele jaartallen (en waarom we de juf juf noemen)	163
De schrijvers	165
De samensteller	168
Register	171
Bronvermelding	175

Inleiding

Waar begint een idee voor een boek? In dit geval bij een idee voor een eerder boek. Je hoort mensen wel eens zeggen: ‘Mijn moeder zei altijd...’ Soms volgt dan een wijze, hilarische, ontroerende of tamelijk absurde uitspraak. Jaren geleden kwam de vraag bij me op: verdienen die spreuken die vaak alleen in familiekring bekend zijn geen groter publiek? Maar ik had geen flauw idee hoe ik daarvoor een nationale inzamelingsactie op touw moest zetten.

In 2013 schoot *Onze Taal*, het maandblad voor taal-liefhebbers, me te hulp en plaatste de oproep: ‘Wat zeiden uw ouders altijd?’ Mijn zoektocht kreeg zoveel aandacht, ook in andere media, dat ik duizenden uitspraken ontving. Vele kregen een plaats in twee bloemlezingen: *Mijn moeder zei altijd*, dat in 2015 verscheen, en *Mijn vader zei altijd*, dat in 2017 uitkwam.

Even bladeren in de bundels?

Mijn moeder zei altijd: ‘Als je met één vinger naar een ander wijst, wijzen er nog altijd drie naar jou.’

Vroeger hadden we het niet zo breed en als ik mijn vader om een cadeautje vroeg, zei hij altijd: ‘Jongen, schrijf dat maar op je een buik. Het potlood hangt eronder.’

Mijn tante zei altijd over een prostituee: ‘Ze heeft een winkeltje onder haar schortje.’

Na de twee boeken droogde de stroom inzendingen op en luwde mijn verzameldrift. Tot er in het voorjaar van 2019 een reünie plaatsvond van mijn lagere school in Wilhelminadorp in Zeeland. Mijn gedachten gingen terug naar twee mooie verhalen die onze hoofdmeester eens vertelde. Over een oude boer die op zijn sterfbed lag en over wijze mensen die weinig weten. Hé, als ik al twee mooie verhalen kende, moesten er vele duizenden bestaan. Tijd voor een nieuwe verzameling.

Mijn zoektocht begon met een vraag: kent u uitspraken en verhalen uit uw schooltijd die vandaag en voor wildvreemden nog steeds interessant zijn? Die mooi, leerzaam of amusant zijn, die een licht werpen op het onderwijs in vroegere tijden of juist tijdloos zijn en waar de huidige leerkrachten misschien iets mee kunnen? Die vraag stelde ik ook aan wie voor de klas staat of stond.

EEN KLEINE GESCHIEDENIS VAN ONS ONDERWIJS

Het aanboren van onvergetelijke verhalen uit onze schooltijd verliep langzamer dan het verzamelen van uitspraken voor mijn eerdere bloemlezingen. Dat is logisch. Wat je moeder *altijd* zei, maakt meer indruk dan wat een leraar *eens* vertelde.

De meesten van ons hebben geen verhaal over hun school- en studietijd paraat dat voor anderen boeiend is. Of hun herinneringen houden niet stand op papier. Dat iemand Frans ging studeren omdat de leraar Frans zo inspirerend was, is voor de betrokkene van het grootste belang maar voor een lezer minder spannend.

Veel inzendingen ontving ik van ouderen, dus u ontmoet op de volgende pagina's meer mensen die in een klas op de lagere school zaten dan in een groep op de basisschool. U bezoekt mavo's en havo's, maar vaker ulo's, mulo's en hbs'en. Door de inbreng van senioren is deze bundel ook een geschiedenisboek van het Nederlandse onderwijs geworden, gepresenteerd door ooggetuigen: leerlingen en leerkrachten. Het boek zal u wellicht meenemen naar de dagen van uw jeugd, toen we nog belangrijke cijfers kregen voor Vlijt en Gedrag en misschien loopt u straks in gedachten weer dat lokaal binnen met die hoge ramen. In dat gebouw dat allang is afgebroken of waar nu een dokterspost is gevestigd. Moet u ineens weer in de hoek gaan staan, dit keer ontkleed.

Er valt veel te vertellen over onze schooltijd, en niet

alleen over aangrijpende ervaringen. Ons geheugen is een vreemde geschiedschrijver, die soms ook nietige gebeurtenissen optekent. Veel bijdragen zijn loftuitingen of zelfs liefdesverklaringen aan het adres van een juf, meester, leraar of hoogleraar, maar u stuit ook op aanklachten. Jawel, er vallen klappen in dit boek. Laat ik daaraan toevoegen dat mijn eigen vader, op wie ik dol was, me ook weleens een pak slaag heeft gegeven. Tijden veranderen, opvattingen ook. Over vijftig of honderd jaar denken we vast weer anders over de opvoeding en het onderwijs dan vandaag. Veel van onze meningen, hoe hartstochtelijk we die ook verdedigen, zijn bederfelijk.

HOE KOM JE AAN DE VERHALEN?

Van goede vrienden en vage kennissen.

Van alle mensen die destijds uitspraken instuurden voor *Mijn moeder zei altijd* en *Mijn vader zei altijd* en wier e-mailadressen ik nog had.

Van de lezers van de vele kranten die berichtten over mijn zoektocht naar schoolverhalen, soms namen ze enkele bijdragen op die ik al binnen had. *Het Nederlands Dagblad*, *De Telegraaf*, *Noordhollands Dagblad*, *De Gooi- en Eemlander*, *Het Parool*, *Dagblad van het Noorden*, *Algemeen Dagblad*, *PZC*, *BN De Stem*, *Brabants Dagblad*, *Eindhovens Dagblad*, *de Gelderlander*, *de Stentor* en *Tubantia*. Van lezers van

de volgende tijdschriften: *Onze Taal*, *Max Magazine*, *PlusOnline*, *TrosKompas*, en *360 Magazine* en de onderwijsbladen *Onderwijsblad* en *Schooljournaal*.

In het radioprogramma *De Taalstaat* van Frits Spits is mijn zoektocht genoemd en bij Radio Rijnmond en rtv Utrecht konden luisteraars in de uitzending herinneringen aan hun schooltijd ophalen.

Drie ‘Ikjes’ op pag. 85–87 heb ik overgenomen uit *NRC* en drie bijdragen uit het boek *De beste les, verhalen uit de klas die je zijn bijgebleven*, dat u alleen bij een antiquariaat zult vinden: ‘Dikke, lelijke en stomme klasgenoten’, ‘Ontdekking in de gymzaal’ en ‘Psychologische test’.

VAN KLEUTERSCHOOL TOT UNIVERSITEIT

De anekdotes, uitspraken en verhalen die volgen bestrijken de periode van de oorlog tot en met de coronapandemie en zwermen alle richtingen uit. Het leek me onmogelijk een heldere thematische ordening aan te brengen. De enige lijn die ik min of meer volg is die van de laagste groepen/klassen van de basisschool/lagere school naar de hoogste klassen in het voortgezet onderwijs, om te eindigen bij de hogeschool en universiteit. Als een meester en een hoogleraar bij hetzelfde onderwerp stilstonden, staan de herinneringen aan hen bij elkaar. Dat geldt ook voor terugkerende thema’s als strafwerk en roken voor de klas.

Wilt dit boek liever van achter naar voren lezen? Zelfs de strengste schoolmeester zal u niet tegenhouden. En wilt u om onverklaarbare redenen enkele pagina's over de lagere school ongelezen laten? Prima. Dan kunt u iedereen vertellen dat u twee klassen hebt overgeslagen.

EEN BOEK VAN 176 SCHRIJVERS

Op het omslag van dit boek staat één naam; dat zijn er 175 te weinig. Dit is de verhalenbundel van 176 auteurs die soms tot op grote diepte in hun geheugen moesten graven om hun schooltijd te laten herleven. Dank, alle inzenders!! Dank ook Leo van de Wetering, Arend Hosman, Kees Toorenaar, Marieke van Leeuwen, Leo Sorber, Gerard Timmerman, Leo van Oosten, Elly Toorenaar, Fred Berendse, Jacques Dane, Karin van Kasteel, Paul van Dijkman, Lotje Rap en alle verantwoordelijke redacteuren van de zojuist genoemde media die aandacht besteedden aan mijn zoektocht naar de verhalen die volgen.

Deze bloemlezing is ook een dankwoord aan alle mensen voor de klas. Sterker, eigenlijk is elk boek op aarde, elk mailtje of boodschappenlijstje, een stil eerbetoon aan de leerkrachten die ons leerden schrijven.

UW VERHALEN BLIJVEN WELKOM

Kent u prachtige uitspraken of verhalen uit uw school- of studietijd die niet in deze bundel mogen ontbreken? Mail ze naar info@mijnleraarvertelde.nl. Wellicht leven ze voort in een herziene druk of in een opvolger van deze bundel. Dank!!

Jaap Toorenaar
Augustus 2021

De verhalen

EEN MEISJE MET LANGE VLECHTEN EN SCHURFT

Ik zat lang geleden op de Julianaschool in Schiedam, de jeneverstad, en kreeg les van juffrouw Bokma. Zes of zeven was ik en mijn handen zaten onder de blaasjes en de bultjes en soms onder de grote blaren. De juffrouw wist waarom. Schurft. Ik had schurft. Ze bleef liever uit mijn buurt en trok me eens zo hard aan een oorlel mee tot voor de klas, dat-ie scheurde.

De andere leerlingen hadden ook de schurft, aan mij. De jongens stopten mijn lange vlechten soms in de inktpot. Dan kwam ik thuis met blauwe vlekken op de trui die mijn moeder had gebreid. En we hadden het al niet breed. Alleen mijn zus, die twee jaar ouder was, nam het voor me op. Op het schoolplein vocht ze met de pestkoppen.

Ik ben nu 81 en met mijn handen, die ik soms verborgen hield onder het verband, gaat het beter. Het is zenuweczeem, zei de dokter die me zalf gaf.

ZWARTE PIETEN MET EEN T

Ik ben 33 jaar juf geweest op de peuterzaal en ik heb veel opmerkingen van de twee- en driejarigen onthouden. Valentijn kon de p niet uitspreken en begin december hoorde ik hem regelmatig zeggen dat hij zwarte tietten had gezien. Als we dat hadden overgenomen, was de overbekende discussie misschien iets vrolijker verlopen.

BIJ DE UITVAART VAN EEN KLEUTERJUF

Mijn moeder, Wil Hasper-Heemskerk, is van 1951 tot 1985 kleuterjuf geweest, eerst in Noordwijk aan Zee en later in Hoogezand-Sappemeer. Mooie uitspraken van haar leerlingen heeft ze altijd in een schriftje gezet. Daar is een boekje van gemaakt dat we op haar verzoek meegaven aan iedereen op haar uitvaartdienst in 2019. Hier enkele citaten:

‘Juf, als mijn moeder me niet meer wil hebben, kunt u me wel krijgen.’

‘Juf, ik heb een heleboel te vertellen. Wat zegt u, duurt dat te lang? Nou juf, dan vertel ik wel een halve boel.’

‘Je krijgt van mij een taak,’ zei ik tegen Mark, ‘de brievenbus legen.’ Later kwam hij bij me: ‘Ik kreeg toch nog iets van jou?’

Een leerling over de weersverwachting: 'Juf, we krijgen van alles. We krijgen wind, regen, zon en ook nog maan.'

MEESTER EN JUF

Een paar jaar geleden werkten er op de school van mijn toen vijfjarige zoontje in Bemmell twee mannen. De een, meester Kees, was de conciërge. De ander, meester Maarten, was een leerkracht. Mijn zoontje legde het duidelijk uit: 'We hebben twee meesters. Meester Kees en meester Maarten. Maar meester Maarten is juf.' Iedereen begreep meteen wat meester Maarten deed.

LIEVE RIETJE MET ROOD HAAR

Tegenwoordig moet iedereen een eigen woonplek hebben. Vlak na de oorlog was het nog behelpen: kinderen die bij hun ouders 'introuwden', ouders die bij een van hun kinderen inwoonden en ook de huisvesting van scholen kon beter. Mijn kleuterschool was gevestigd in een oud kippenhok, met op de speelplaats fruitbomen. Zo slecht was het soms niet met al die appels, peren en pruimen.

In mijn klas zat een leuk meisje met rood haar: Rietje. Ik vond haar erg lief. Zij zag mij ook wel zitten, want ik kon mijn eigen naam al in het zand schrijven. Toen

zij weer eens vol bewondering toekeek hoe ik mijn naam, Leo, in het Woezikse zand kraste, vroeg de juffrouw me plagend of ik misschien ook de naam van Rietje kon schrijven. Niet dus, maar de naam van mijn vader behoorde al wel tot mijn repertoire. Dus schreef ik met grote letters onder Leo de naam Piet. ‘Bijna goed,’ zei de juf, niet zonder bewondering, en trok een sierlijke lijn, die van de P een R maakte. ‘Zo, nu staat er Riet!’ Weer wat geleerd.

LEF

Met de mouwen
tegen elkaar
hing ik mijn jas
naast die van haar.

Erik van Os

EEN VRAAG DIE TE VER GING

Ik was zeven jaar en juffrouw Sol op de Piekschool in Wageningen gaf ons opdracht om haar iets persoonlijk te vragen. Ik verzamelde moed, stak mijn vingertje op en vroeg: ‘Gaat u weleens naar de wc?’ Ze werd boos

en ik moest in de hoek staan. Ik begreep daar helemaal niets van; ik had de vraag gesteld omdat ik haar zo hoogachtte dat ik ervan overtuigd was dat de koningin en de juf nooit te maken kregen met deze viezigheid.

IN DEBAT MET DE JUF

Ik was acht en zat in groep 5 van een basisschool in Tilburg. De juf had ons voorzichtig seksuele voorlichting gegeven en een paar weken later had ze weer iets bijzonders te vertellen: ze was zwanger. Een jongen in de klas legde meteen verband met de eerdere lesstof en trok zijn conclusies: ‘Dan heb jij dus vies gedaan met je man.’

De juffrouw wist dat de jongen twee broers en twee zusjes had en verdedigde zich met: ‘Jouw papa en mama hebben dat ook vijf keer gedaan.’ Een debat over viezigheid, ik schrok er best van.

EEN STER OP ZIJN JASJE

In 1943 zat ik in de eerste klas van de Katholieke Jongensschool Sint Bavo in Den Haag. Een van mijn vriendjes, Paultje Polak, kwam op een gegeven moment met een Jodenster op zijn jasje op school. Weer wat later kwam hij helemaal niet meer op school. Toen besefte je niet wat er aan de hand was, later des te meer.

Ik vrees dat die teringmoffen hem hebben vermoord.

Op mijn elfde kwam ik in contact met een leuk meisje, ze zat op de katholieke meisjesschool verderop in de straat. Ik schreef haar een onschuldig liefdesbriefje dat op een of andere manier in handen van de meester viel. Hij las het voor in de klas, legde me over de knie en gaf me een aantal stokslagen.

IN DE OORLOG

Ik zat tijdens de Tweede Wereldoorlog op de Michiel de Ruyterschool in Amstelveen, in een gebouw dat in 1942 werd gevorderd door de Duitsers. Daarna kregen we les bij ouders thuis en weer later in een zaaltje van de plaatselijke hockeyclub. Niet iedere dag, maar twee of drie middagen per week.

De onderwijzer, mijnheer Van der Paard, kon heel boeiend vertellen. Dat was fijn, want boeken waren er niet. De winters waren erg koud, we moesten turf meenemen voor de kachel. Je zat met je klompen en met dikke sokken, jas en wanten aan in de klas.

We leerden hoe je je moest verschuilen als er geschoten zou worden. De bankjes waarop we zaten, hadden een klep die omhoog kon. In drie tellen zaten we eronder. Tel 1: klep omhoog, tel 2: op de grond, tel 3: klep dicht. Dat werd geoefend. Ik zie de laag overkomende vliegtuigen nog die blikken met voedsel dropten. Wat schrok ik, ik dacht dat ze bommen gingen gooien.

Schriften waren schaars, je moest eerst met potlood schrijven. Pas daarna met de kroontjespen en inkt.

JUFFROUW BAKKER

‘Remmelt, ga jij maar in de hoek staan.’ Het is het eerste wat ik te horen krijg van juffrouw Bakker als ik ’s morgens de klas binnenkom. Het is 1943, ik ben zeven jaar oud en we zijn in Jipsingboertange, een lintdorp in Oost-Groningen. Af en toe komt ze naar mijn hoek om te vragen of ik weet waarom ik daar moet staan. Steeds is mijn antwoord: ‘Nee, juf.’

Als het speelkwartier aanbreekt, blijf ik staan waar ik moet staan: in de hoek. Dan komt de gymles en gaan de kinderen naar het sportveld achter de school. Behalve ik, die in de hoek blijft staan. Na enige tijd komt een van de leerlingen mij halen. Ook op het sportveld moet ik in de hoek staan, nu met uitzicht op het Groningse land. Na terugkomst in de klas wacht mijn vertrouwde plek in de hoek van het lokaal.

Pas aan het eind van de morgen hoor ik wat me wordt aangerekend en dringt het tot me door wat ik heb misdaan. De dag ervoor hadden we in een groep de school verlaten en waren we naar huis gelopen. Ter hoogte van het bos hadden we juffrouw Bakker zien naderen op haar fiets.

Het idee moet van een van de oudere jongens zijn geweest. Plotseling doken we allemaal weg in het bos.

Op het moment dat de juf voorbijfietste op weg naar haar dorp Ter Apel riepen we heel hard en meerdere keren: 'Juffrouw Bakker oliekakker!'

Ze had me kennelijk herkend.

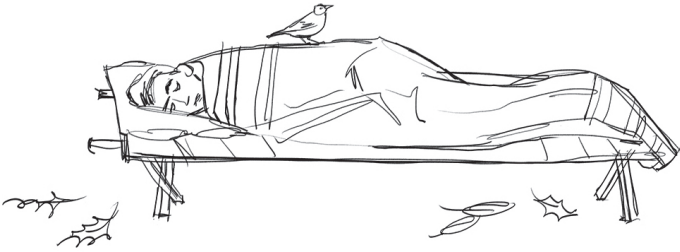
DE EERSTE NEDERLANDSE BUITENSCHOOL

In het najaar van 1950 heb ik een tijdje op de Eerste Nederlandse Buitenschool aan de Doorniksestraat in Den Haag gezeten. Omdat mijn oudere zus vaak ziek was moest ze erheen en als broertje van acht moest ik met haar mee, dan zou ze er makkelijker wennen.

Alle lessen kregen we in de openlucht, in de duinpannen bij de school. Zomer en winter, we waren altijd buiten. Tenzij het stortregende of vroom dat het kraakte. Bij milde regen kregen we een poncho. Bij lichte vorst handschoenen waar je vingertoppen uitstaken. Een ijzerdraad dat vlak boven je schoolbank was gespannen, moest voorkomen dat de wind de pagina's in je boek of schrift omsloeg.

De schooldagen duurden er lang. We ontbeten met vieze havermoutpap aan lange tafels en gingen pas na de avondbroodmaaltijd naar huis. Na het middageten rustten we een uur op de britsen op de overdekte galerij.

Aan de buitenlucht werd een heilzame werking toegeschreven; dit was dé school voor ziekelijke en zwakke kinderen die moesten aansterken. Uit alle milieus, van het zand én het veen in de stad. Sommige leerlingen

hadden tbc gehad, andere leden aan astma of ondervonden de gevolgen van de ondervoeding in de Hongerwinter. Een school die deed denken aan een sanatorium, dat was het, een beetje Davos in de Haagse duinen.

Voor mij als gezond Hollands jongetje was de tijd tussen de bleekneusjes een zware beproeving. Toen mijn zus na vier maanden gewend was, kon ik gelukkig weer naar een normale school.

DE ALZIENDE SCHOOLJUFFROUW

Ik zat op een lagere school in het centrum van Amsterdam waar we een oude schooljuffrouw hadden. Streng, met brilletje. Iemand die niet met zich liet sollen.

Haar wil was wet en we waren diep onder de indruk van haar.

Maar ook oude, strenge leraressen moeten weleens naar het toilet. Ze zette dan plechtig haar bril af en legde die voor zich neer op de lessenaar, met de glazen onze kant op. Vervolgens sprak ze met een lichte drei-

ging in haar stem: 'De juf is nu even weg, maar ik laat mijn bril hier zodat ik jullie kan blijven zien.'

Zij vertrok, ons achterlatend met de armen over elkaar, muisstil en gebiologeerd door de bril op de lesenaar. Toen zij terugkwam verklaarde zij tevreden dat we ons voorbeeldig hadden gedragen. Want zij had alles gezien. En wij geloofden haar heilig.

Toen Het Parool aandacht besteedde aan mijn zoektocht naar mooie schoolverhalen, drukte de krant ook bovenstaande bijdrage af. Een lezer stuurde vervolgens een variant daarop.

EEN GLAZEN OOG IN SURINAME

Mijnheer Veen, onze aardrijkskundeleraar op de Stevin hbs in Den Haag vertelde eens het volgende verhaal:

In Suriname woonde een plantage-eigenaar die een maand op vakantie zou gaan naar Nederland. Hij lichtte zijn personeelsleden daarover in en drukte hun op het hart dat ze tijdens zijn afwezigheid net zo hard moesten werken als normaal. Om dat te kunnen controleren haalde hij, voor iedereen duidelijk zichtbaar, zijn glazen oog uit zijn oogkas en legde dat op een plaats waar je de gehele plantage kon overzien. Na terugkomst ontdekte hij met zijn ene oog dat er een halve kokosnoot voor zijn glazen oog was gelegd.